

lovim de o altă particularitate a stilului lui Attila Varga. El reproduce arareori citate compacte din documente, iar trimiterile la fondurile de arhivă sunt cel mai adesea generale. Preferă să repovestească, pe larg, cu toate harurile unui cronicar veritabil, *diarium*-ul episcopiei de Cenad.

Cu certitudine, cartea lui Attila Varga aruncă lumină asupra unor pete albe ale istoriei și aduce un suflu proaspăt în peisajul istoriografic românesc.

Ela Cosma

Simion RETEGAN, *În umbra clopotnițelor. Școlile confesionale greco-catolice din dieceza Gherlei între 1875-1885, mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, 566 pag.

Volumul de față reunește un număr de 402 documente care provin în cvasi-totalitatea lor din Arhiva episcopiei greco-catolice a Gherlei, păstrată la Direcția județeană Cluj a Arhivelor Naționale, punând în lumină la diversele sale dimensiuni complexa problematică a școlii confesionale greco-catolice din Transilvania aflată la momente de răscruce ale existenței sale, într-o vreme în care întreaga politică școlară din Transilvania cunoaște evidente reasezări, izvorâte din intervenționismul tot mai hotărât al statului.

Documentele ilustrează o mare diversitate de probleme specifice școlilor confesionale: procese verbale privind tocirea unor dascăli, contracte și protocoale între comunități și învățători prin care se stabilesc obligațiile dintre cele două părți, acte de donație, declarații prin care satele se pronunță pentru păstrarea școlii confesionale, rapoarte privind starea învățământului, frecvența elevilor, dotarea materială a școlilor. Avem de-a face astfel nu numai cu imaginea stării intrinseci a școlilor confesionale din această perioadă, deoarece aceleași acte evidențiază la un nivel mult mai complex starea materială a satului ardelean în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dezvăluind o diversitate de situații, izvorâte din realitățile generate de mediul natural, de moștenirea istorică, de starea materială, situația demografică, de opțiunile, posibilitățile și viziunea oamenilor asupra realității. Toate acestea pun în lumină faptul că fiecare comunitate reacționa în felul său la provocările schimbării, de cele mai multe ori sinonimă cu modernizarea, iar situația școlii este doar un aspect al acestei schimbări. Privite în alt registru, aceleași documente relevă evoluțiile atitudinilor individuale și comunitare față de școală și rolul acesteia. Dacă în perioada anterioară și, mai ales, în cea neoabsolutistă, rămasă în conștiința oamenilor drept una a presantelor obligații de a înființa școli și a-și da copiii la învățătură, și în noul context școala rămâne percepută de cei mai mulți ca un așezământ de utilitate și cu finalitate concretă, ale cărui rezultate trebuiau să justifice sacrificiile făcute. După cum dovedesc însă documentele, aceste percepții sunt deosebit de nuanțate și ele se relevă în funcție de impactul școlii asupra comunității. Acolo unde impactul și rezultatele au fost vizibile, școala era privită cu mai multă încredere, oamenii fiind dispuși să contribuie din puținul lor; în același timp, avem situații când comunitățile fac presiuni pentru aducerea de învățători cu pregătire corespunzătoare, în alte cazuri mulțumindu-se cu un dascăl mai modest pentru că nu sunt dispuși să scoată din buzunar sume suplimentare.

Aceleași documente atestă și funcțiunile naționale ale școlilor confesionale puse, mai ales după 1875 în fața unor presiuni și exigențe deosebite din partea autorităților politice și amenințate cu desființarea dacă nu satisfăceau criteriile stabilite. Multe dintre piesele documentare înregistrează reacțiile comunităților la aceste amenințări care, de cele mai multe ori, se transpun în măsuri pentru înlăturarea deficiențelor materiale și de organizare cu scopul de a salva poziția școlii confesionale. Varietatea problematicilor pune în lumină relația dintre biserică și școală, materializată de cele mai multe ori de relația dintre învățător și preot în ipostaza sa de director al școlii confesionale, palierul fiind acoperit de o multitudine de situații, de la relații strict convenționale și formale, până la cele în care apar în prim-plan stări conflictuale sau aspecte ale interacțiunilor dintre preoți și enoriași pe tema frecvenței școlare sau, de cele mai multe ori, pe marginea achitării îndeplinirii obligațiilor materiale ale părinților față de școală.

O altă componentă o reprezintă relația acestor școli cu puterea de stat. În noul context politic inaugurat de guvernarea lui Tisza Kálmán, repercusiunile măsurilor din politica școlară aveau să fie extrem de evidente și în privința școlilor confesionale. Acestea erau supuse în mod constant unor acțiuni de control și constrângere cu scopul evident al transformării lor în școli comunale ca instrument de asimilare a națiunilor nemaghiare. Era o perioadă în care problema școlii încăpea pe mâna unei clase politice din ce în ce mai intolerante față de orice demers care să asigure și să păstreze drepturile firești ale naționalităților. Privită din această perspectivă, imaginea ce reiese din documentele incluse în prezentul volum este una deosebit de complexă: dacă funcționarii statului apreciau școala confesională drept una retardată, marcată de inerție și indisciplină, comunitățile se văd puse în fața unui efort de rezistență și mobilizare. Acest efort avea să fie vizibil în scurt timp, pentru că s-a materializat într-o operă anevoioasă și complexă de construcție a unui sistem școlar românesc realizat prin eforturi proprii, lipsit de sprijin din partea statului, ba mai mult, marcat de numeroase obstrucții în acest sens.

Volumul are meritul de a pune în circuitul istoriografie un număr important de documente care deschid o vastă perspectivă asupra situației școlii confesionale din dieceza greco-catolică a Gherlei și, în același timp, evidențiază noi dimensiuni ale lumii rurale ardelenene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe sinuosul și dificilul drum al acesteia spre modernitate. Vastul fond documentar publicat de cercetătorul Simion Retegan în volumul de față și în altele cu aceeași tematică ce l-au precedat vine să întregască și să nuanțeze problema învățământului confesional din această parte a Transilvaniei, abordată recent și în teza de doctorat al lui Daniel Sularea, *Școală și societate, învățământul elementar confesional în episcopia greco-catolică de Gherla (1867-1918)*, Cluj Napoca, PUC, 2008, 387 pag.

Avem așadar prin volumul de față un suport documentar de o importanță deosebită pentru toți specialiștii preocupăți de problema reconstituirii istoriei învățământului și, deopotrivă, pentru cei care investighează complexa problematică a secolului XIX, indiferent de perspectiva metodologică pe care o adoptă.

Aș mai adăuga doar faptul că avem în față rezultatul fericit al trudei pasionate depusă de-a lungul anilor în arhivele transilvănene de istoricul Simion Retegan, într-o manieră pe care mai tinerii istorici s-ar cuveni să o privească drept model vrednic de urmat.

Iosif Marin Balog

Nicolae CORDOȘ, Gelu NEAMȚU, Iuliu Coroianu în vâltoarea vremurilor 1847-1927, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, 215 p.

Monografia despre Iuliu Coroianu, începută de Nicolae Cordoș, a fost finalizată de Gelu Neamțu. Această carte, dovadă și împlinire editorială a unei prietenii îndelungate, îi prilejuiește cercetătorului Gelu Neamțu, concomitent coautor și editor, deschiderea volumului prin alcătuirea unei sumare prezentări a omului și istoricului Nicolae Cordoș (1938-2002), director al Muzeului de Istorie din Cluj, prezentare însoțită de o bibliografie selectivă cuprinzând 68 de publicații ale acestuia din urmă.

Cartea este, deci, o revizuire, o completare și o finalizare a ceea ce ar fi trebuit să fie teza de doctorat a lui Nicolae Cordoș, o încununare a cercetărilor sale, care, în afară de muzeografie și istoria sportului, s-au axat pe mișcarea memorandistă și pe istoria Partidului Național Român.

Este de mirare cum până acum au rămas în afara preocupărilor istoricilor contemporani viața spectaculoasă și activitatea prodigioasă a Iuliu Coroianu (1847-1927) – avocat, redactor al memorandumului din 1892, specialistul în probleme juridice al memorandiștilor condamnați în celebrul proces din 1893, susținător fidel al conducătorului PNR, Ioan Rațiu, și unchi al lui Iuliu Maniu,